

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Groendreef, 114, Lokeren.
J. VERMEULEN & J. BOES.

Gent en zijn Verlichting door de Eeuwen heen.

Er bestaat weinig of geen literatuur op gebied der Gentse verlichting. We vonden in de bibliotheek der « Oostvlaamse Folkloristen », afzonderlijke, met de hand geschreven « weetjes », opgetekend door Alfons van Werveke en het minder plaatselijke werkje van prof. dr. A. J. J. Vandevelde : « Honderd Jaar Gasverlichting ». Verder algemeenheden, photo's, kopergravures... En dat werd dan het uitgangspunt van ons zoeken, want nieuwsgierig waren we wel !

I. — Binnenshuis.

We geloven dat we ons moeilijk een idee kunnen vormen over de eeuwen heen, als we ons niet, in gedachten althans, verplaatsen kunnen in die tijd zelf.

In de lente- en zomerperiode kende men weinig of geen hoofdbreken om licht. Maar niet zodra begon de herfst of daar had men de miserie. We weten dat de 90 % van de bevolking, als enige verlichtingsbron, de haard kende. Het sleepte tot op het einde der 18°, begin 19° eeuw aan, eer er aanvang werd gemaakt met werkelijke verlichtingsverbeteringen.

Zelfs in klaarlichte dag was men, meer dan eens, aangewezen op haardvuurverlichting, vooral in dagen van nijdig vriesweer en bij die volksmensen, die niet de nodige fondsen hadden om

glas in de vensteropeningen te laten aanbrengen. Glas was luxe en 't vervangingsmiddel was een soort geöliede stof, die wel doorschijnend, maar helemaal ondoorzichtig was. Daarbij woei de vrieslucht er zo venijnig door, dat men nog liever de houten blinden sloot en daarbij natuurlijk de dagklaarte buiten dreef.

Het is opmerkenswaardig, hoe onze voorouders zich, als het ware halsstarrig hebben vastgehouden aan verlichtingsmiddelen die verre hun tijd overleefd hadden. We begroetten eerst in de 18^e eeuw een degelijk verbeteringsinitiatief.

Tot dan toe schijnt men een voorliefde te hebben gehad om de versiering der tuigen fel op te drijven. En we staan in bewondering voor vormen en kunstmanifestaties op gebied van huislantaarnen, lichtvaatjes in aarde en metaal, kandelabers en kandelaars, kaarsenkroonluchters in hout, ijzer, koper, tin, zilver... goud ! De stijl kenmerkt zich in de vormen en er bestonden verlichtingstuigen in alle stijl : Egyptisch, Romeins, Romaans, Gothisch, Renaissancistisch, Louis XIV, Louis XV, Louis XVI, Empire, en later de gecopieerde.

Voor de vorm : pracht en rijkdom.

Op lichtgebied : grote nullen.

Het is, alsof de mensen heel weinig waarde hechtten aan een degelijke nachtverlichting. En dat zal wel 't geval zijn geweest, doordat er geen dadelijke noodzaak bestond meer licht te hebben. Bij 't invallen van de duisternis hield eenieder op te werken. En herbergen of verzamelplaatsen verlichtte men door smokende toortsen.

Rook schijnt de mensen uit die tijden weinig te hinderen. Rook in de keuken, rook in de kerk, rook in de herberg.

Om daarbij niet te spreken over het vuil, de stank en de talrijke ongemakken der **olieverlichting**.

In de 14^e eeuw hadden de **kaarsen** het pleit gewonnen in Vlaanderen. Kaarsen in roet, kaarsen in was, al naargelang de prijs.

Maar de olielamp in aarde en metaal bleef niettemin in zwang ten lande tot in de 19^e eeuw.

In rekeningen uit 1376 noemt men **tortijtsen** (fakkels & toortsen), **staple** (wassen licht), **dobblitsen** (kaarsen met 2 pitten), **tafelkerssen** en **cleene kerssen**.

De best-gekende keukenlampjes zijn de koperen of blikken toestelletjes op hoge voet en met een cilindervormig reservoirtje.

Van daaruit liep een bekvormig armpje, ook uit koper of blik. Op het einde van dat armpje stak de wiek uit, eerst een platte, later een hol-ronde.

Nochtans had Cardanus, in 1550 ongeveer, een soort fleslamp uitgevonden, lamp die met samengeperste lucht en een zuigmechanisme werkte en een regelmatige olie-voeding toeliet. Die lamp kende men hier onder de naam : **studeerlamp**.

Een technische verbetering bracht de Fransman Argaud door het denkbeeld te lanceren der lampen met trekglas. Dat denkbeeld werd enkele jaren later geëxploiteerd door de Parijse apotheker Quinquet.

Quinquet zocht en verbeterde, dacht dan een draaimechanisme uit voor de wiek, een trekglas met brandpunt en werd tenslotte zó beroemd dat men alle verdere olie- en petroleumlampen, in de volkstaal « Quinquet » of « keinkee » ging noemen. In de eerste, ja ook wel diep in de tweede helft der 19^e eeuw was de « Quinquet » de lamp en de enig degelijke verlichting.

Toen, vanaf 1858, te Gent de Amerikaanse olie of de « sies-ter », zoals ze haar hier noemden, in zwang kwam, was een huis, zonder « Quinquet-verlichting » een rariteit. Alle andere verlichtingswijzen legden lange tijd de duim voor die lamp.

Vergeleken met onze mogelijkheden was de verlichting der 19^e eeuw echter nog bijzonder schraal en troosteloos.

In sommige gezinnen was men buitengewoon conservatief op dit gebied. Zeer lang heeft men zich goed genoeg bevonden met de oliepitjes en de olielampen.

Was het niet klassiek de begijntjes aan 't kantkussen te zien met als enige arbeidsverlichting het romantisch oliepitje achter de glazen bokaal gekleurd water, ook wel **ordinal** genoemd ?

Omstreeks de jaren 1850 begon men de voorkeur te geven aan de petroleum. Vooral in herbergen en spijshuizen bewees ze bijzonder geschikt te zijn.

En toen de « Lampe belge » op de markt kwam, was het pleit gewonnen. Deze zolderingshanglamp was zó efficiënt dat men ze niet meer missen wou. Men zocht en vond meestal allerlei systemen om die verlichting zo onfeilbaar mogelijk te maken. Doch, met de petroleum vergrootte tevens het brandgevaar. En onvoorzichtig kon men met het goedje wel omspringen.

Was de « Lampe belge » een zegen op verlichtingsgebied, de voorvaderlijke, lichtgevende apparaten bleven toch nog heel lang van aanzien. En dat kwam zo !

De meeste mensen uit het kleine volk en de gewone burgerij hadden één kamer die de verlichtingsprioriteit genoot : n. l. de keuken. Zelfs de winkels uit de mindere buurten misten licht, zowel aan uitstralraam, als aan toonbank. Laat ons eens omstreeks 1850, op een winteravond¹ binnenlopen bij de kruidenier.

De deur open ! 'n Oorverdovend geklingel van geelkoperen, holle alarmklepels tegen mekaar. Verder : duisternis. De winkelier kwam, na een poosje aangeslofferd, gewapend met zijn « Quinquet » uit de keuken, quinquet die voor een tijdje¹ de eer kreeg de toonbank door haar milde stralen te verlichten. Maar hoe zat het inmiddels met de andere huisgenoten, die in de keuken achterbleven ? Hier deed het aartsvaderlijke verlichtingstuig zijn moeizame plicht. Bij sommige was dat het fornuisvuur of een kaars in de kaarsepan, bij andere een carcellamp. Ook soms nachtlitjes of oliepitjes. Men had er in koper, blik, porselein en glas.

De « Carcellamp » was een meer geperfectioneerde olielamp die op de bodem een raderwerk bevatte, welke de olie opstuurde naar de wick.

Een nogal hoge prijs door het raderwerk, gaf aanleiding tot impopulariteit van het toestel. Te Gent werd de carcellamp echter tot in de 20^e eeuw als lichtsterktemeter gebruikt door een controle-ambtenaar op het stadhuis.

Niet enkel in de winkels, doch in bijna elk huis had de « Quinquet-kruistocht » plaats bij bezoek, bij het naar bed brengen der kinderen, bij mogelijke arbeid in andere kamers en zo meer, zodat de quinquet het ganse huis mee op gang ging bij elke eventualiteit. Ook kaarsepannen hadden soms dit voorrecht.

Die « petroleumlamptochten » verloren grotendeels hun nut bij de toepassing der gasverlichting. Doch¹ vooraleer dit de sympathie der gewone mensen genoot, liep er heel wat water langs ons « Veregreppe ».

Het is immers een feit dat we de uitvinding zo ongeveer een grote honderd jaar oud lieten worden eer we ons het lichtgas ten nutte maakten.

Men neemt het voor een vaststaande waarheid aan dat een Leuvens professor, dr. J. P. Minckelers uit Maastricht, de uitvinder en de eerste practische toepasser was der gasverlichting. Hij was het die, reeds in 1784, zijn eigen laboratorium voor na-

tuurwetenschappelijk onderzoek, met gas verlichtte. In een zijner brieven getuigde Van Hulthem het feit.

In grotere afmetingen grepen in 1811 proeven plaats te Luik in de staalfabrieken Poncelet en in 1818 werd te Brussel voor het eerst een koffiehuis met gas verlicht n. l. dat van Larivière. Dat maakte sensatie in dien tijd.

Op 10 Februari 1823 zorgde de Gentse apotheker Story uit de Korte Ridderstraat voor een even grote sensatie. 't Was een barre wintermaand en vroeg donker. Stel u de verwondering der voorbijgangers voor, toen ze de uitstalling bij Story door een nieuw, vreemdsoortig licht beschenen zagen. Dat gas was oliegas, een fabrikaat van bouwmeester Roelandt en verkocht in metalen pullen. We maken ons nu natuurlijk geen illusies over de lichtsterkte van dit procédé, doch Story kende er geweldig succes door.

Na openbare proefnemingen in het gesticht Roelandt, gelegen Huidevettershoek, besloot de stad Gent de zaak te proberen en gaf toestemming buizen te leggen op de Kouter, in de Zonnestraat tot aan de Recollettenbrug, verder langs de Kalendarberg tot op de Koornmarkt. Dat was op 24 November 1824.

Van 1850 tot 1880 verstrekte een Engelse compagnie het gas. Van 1880 tot 1900 nam een Franse compagnie die taak over en vanaf 1900 kwam de gasbereiding en -verstrekking onder Gentse regie.

Hier dient echter aan toegevoegd dat de abonnementsprijs veranderde volgens het aantal gasbekken en volgens de uren dat ze brandden. Hoe later op de avond, hoe duurder. Daarbij mocht de vlam niet groter zijn dan $2\frac{1}{2}$ duim en moest ze beschut zijn door een cilinderglas. Geleidelijk nam gasverlichting uitbreiding, maar het duurde tot 1890 ongeveer vooraleer het gros der stadsbevolking haar schrik voor de nieuwigheid varen liet. In feit was die mentaliteit wel enigszins begrijpelijk. We moesten tot de jaren '90 wachten eer de gloeikousjes in gebruik kwamen : eerst de langwerpige opstaande, later de bolvormige hangende.

Tot dan brandde gas zonder kousje en verkreeg men een lichtvlam door de « papillons ». Die papillons waren geweldig aan drukverschil onderhevig, zodat de vlam meer danste dan behoorlijk licht gaf. Als men over licht spreken mocht ! Later verbeterde dit door speciale klokregulators op elke papillon, maar 't sissend drukgeluid bleef. En lawaai gaf dit wel !

Dat licht kon lange tijd helemaal niet kampen tegen de petro-

leumverlichting, zodat men het liever bij het oude liet dan het te wagen met de dure installatie van gas. Daarbij de schrik. Gasverstikkingen, door nalatigheid of slechte leidingen, waren plots aan de orde van de dag. De mensen werden echter wijzer en vooral practischer aangelegd. De gloeikousjes brachten de uitkomst voor helder licht. De glazen stulpjes met luchtgaatjes zorgden voor een regelmatige vlam. Het gaslicht bracht de mens een prachtige stap verder op het pad der cultuurhistorie.

In tussentijd waren er te Gent reeds enige pioniers op gebied der electriciteit.

Omtrent de jaren '80 hadden een paar Gentse vrienden, onder wie een schatrijk man : Adolf Neyt, een installatie uitgedacht waarvan de machines in de kelderingen van het huis waren ondergebracht. Die machines leverden de nodige electriciteit waarmee verscheidene kamers van 't huis werden verlicht. Neyt's huis lag op de plaats van de tegenwoordige meisjeshandelsschool op de Coupure, Rechts.

Ook de nieuwe « Nederlandse Schouwburg », officieel ingehuldigd op 1 October 1899, beschikte over een soortgelijke eigen centrale en dat bleek zo goed te werken dat het schepencollege amper een maand later besloot de leiding te benutten voor straatverlichting in het omgevende. Doch daarover straks meer. Als handelshuis was de firma Nagels aan het Ger. Duivelsteen, de eerste die haar etalages met eigengemaakte electriciteit verlichtte door middel van booglampen.

Op het einde der 19^e, begin 20^e eeuw bestond er in de Universiteitstraat, ongeveer rechtover de oudheidkundige faculteit een firma : de « Tudor ». In samenwerking met de « Club des Nobles » op de Kouter, fabriceerde die firma electriciteit welke dan werd gedistribueerd in het ganse huizenblok, waarvan de « Tudor » deel uitmaakte. Het is meer dan waarschijnlijk dat de hoge omesen uit de « club » financierden, vermits de gasverdelingscentrale van Gent, voor dat blok althans, nooit graten vond in de lichtconcurrentie. Later had die fabricage geen zin meer, vermits een Duitse instelling het monopolium kreeg inzake electriciteit vanaf 1904, n. l. de « Allgemeine Electriche Gesellschaft ». Die installeerde, met toestemming van ons stadsbestuur, een centrale, opgevat in ruimer zin en die tot doel had de vulgarisatie van het electriciteitsgebruik in dienst der algehele Gentse bevolking. Op de vooravond der Carnavalfesten van 1904 zette

de maatschappij haar werkzaamheden in, door de verlichting van de « Raadskelder ». In 1910 annuleerde de stad de A. E. G. en richtte een eigen centrale op.

Van dan af geraakte de laatste verlichtingswijze meer en meer populair, niet enkel in stad maar nog meer op het platteland, waar men de gasverlichting practisch niet gekend heeft. Het spreekt vanzelf dat men hier op het eind der 19^e eeuw zo maar niet van heden op morgen met petroleum en kaarslicht brak.

Er bestond hier zelfs een kaarsenverlichting die bepaald « spitsvondig » kon worden geheten. We hebben het n. l. over de zogenaamde : « tijdkaarsjes ». De Gentse « bougiefabriek » op de Rooigemse wijk, fabriceerde een hele tijd een specialiteit, n. l. kaarsjes die één, twee, drie... vijf minuten brandden. Dat waren hele kleine specimens en eigenlijk exportartikel voor Engeland en Brits Indië. Te Gent verkocht men ze ook. Bijvoorbeeld nam men zulk een kaarsje mee naar de slaapkamer, dan brandde dit juist voldoende tijd voor het slapengaan. Men was niet meer genoodzaakt zijn kop terug buiten te steken om de kaars uit te blazen. Twee, drie minuten. Oef ! Uit ! Meer niet. Men kreeg er een speciaal doosje bij met allerlei gleufjes achteraan zodat men er de lucifers aan strijken kon. We geloven hier gerust een lange streep te kunnen trekken onder dit eerste deel, n. l. dat der huisverlichting. Misschien krijgen we vlug diverse mogelijkheden door atomensplitsing, doch dat wordt zeker folklore voor de één en twintigste eeuw.

II. — Buitenshuis.

We zijn het terug gewoon geraakt, onze hoofdstraten degelijk verlicht te zien. We vinden het alleen jammer dat er nog heel wat binnenstraten op herverlichting wachten moeten. Maar dat zal nu, Juli 1947, wel nog steeds bij de terugslag der oorlogsjaren te rekenen vallen.

Wanneer we echter nagaan hoe het met de straatverlichting gesteld was in vorige eeuwen, dan vallen ons een paar « feitjes » op :

1. Heel lang was er hoegenaamd geen spraak van, zelfs niet in hoofdsteden als Londen, Berlijn, Wenen, Parijs. (Te Parijs zelf duurde het tot 1758 vooraleer de verlichting georganiseerd en bekostigd werd door de openbare instanties).

2. De openbare besturen vonden het niet noodzakelijk : alle verlichting liet men over aan privé-wil.

« Paris, ville lumière » kan dus ook al niet bogen op de hoge leeftijd van haar roem als lichtstad !

Een kijkje bij de andere wereldsteden geeft volgende resultaten.

Begin der straatverlichting :

Londen : 1668.

Hamburg : 1675.

Berlijn : 1679.

Wenen : 1687.

Parijs : 1758. Ongeveer honderd jaar na Londen dus.

Komen we nu echter terug tot onze eigen « goede stede ».

Gent maakte geen uitzondering op de algemene regel en had bij nacht ook geen straatverlichting.

We weten dat de Gentenaars, bij elk gevaar dat dreigde voor de gemeente te wapen liepen per nering op de Vrijdagmarkt. Er schijnen alarmtoestanden geweest te zijn waarbij ze dagen achtereen op de grote plaats gegroepeerd bleven. Om zich te verlichten, gebruikte men lichtstandaarden, *tortichen* genoemd, en *vuurpannen* die men in de grond spieste. De rest der bevolking mocht, tijdens de beroerde tijden het huis niet verlaten bij duisternis, met uitzondering van de priesters, geneesheren, vroedvrouwen en wakers. Doch ze moesten voorzien zijn van een lantaarn.

Ook in vredestijd was nergens straatverlichting en om daarin te voorzien bestonden « vóórgeladen », waarbij het verboden werd op straat te gaan zonder licht, nadat de patrouille-klok of de « tweede clocke » geluid had. In de loop der verdere eeuwen werden die geboden geregeld herhaald, meestal met dreiging van sancties. Dat « verplicht licht » zal zeker wel niemand vergeten hebben, zo we even terug denken op de erbarmelijke staat waarin onze straten verkeerden. Overal elders dus aarde of zand en hier en daar een eigen aangelegd, houten plankier. Middenin de straat, putten en modderpoelen van het karrenverkeer, afgewisseld door allerlei onverwachte vuilnishopen, want ieder, zowel rijk als arm, vond het normaal alle huiselijke afval de straat op te gooien. Om niet te spreken over de hygiënische toestand, kunnen we ons best voorstellen, dat het bepaald een waagstuk was een nachtelijke tocht te ondernemen, al was het maar een paar straten ver!

In de 14^e eeuw stipt men het uitzonderlijk geval aan dat er...

« Ere lanterne hangt voor Sude sale van Scepenhuus daer alle nachte kerssen in bernen... ».

En in 't begin der 15^e eeuw ging men, over tot de verlichting van enkele gebouwen van primaire betekenis voor 't Gemeenteleven : Scepenhuuse, Rekencamere en Senter Niclaus... » o. a. Nu geloven we, naar analogie der documentatie-data, dat de 15^e eeuw een uitgangspunt vormt tot de verdere ontwikkeling der straatverlichting.

In 1451 wordt voorzien dat voortaan een lantaarn branden moest aan de gevel van elke tiendeman. Gaat het hier over een voortdurende verplichting of is het enkel bij bezoek ? In elk geval vinden we verder dat . **«... alle conincstafels van tienmannen ghehouden, zullen haerlieder licht voren ter straten doen brennen, tsnavens ten zes hueren ende also hauden brennen al den nacht tot 's morghens te zessen »...** Zo niet kwam er een straf van VI « groote », te betalen door elke bezoeker ! (Een « groote » = halve stuiver). Wel gebod: men in 1481 dat elke gevel moest worden verlicht door een lantaren aan een stok, doch dat zal wel bij een gebod gebleven zijn, te oordelen naar hernieuwde geboden : in 1578 en in 1677 n. l. : **« van zes huuzen te zes huuzen »**. In 1582 vroeg men om de drie huizen verlichting.

Maar hier lopen we v^{er} de historie vooruit. De verlichtingskosten werden vereffend langs de gebuurtedekenijen om.

Meestendeels hing men het licht aan touwen boven de straat gespannen.

We zeiden reeds vroeger dat er geregeld gehamerd werd op « lichtloze » nachtridders. Op de vooravond van Kerstdag, 24 December 1567, werd **« een voorgebodt uutgheleyt met trompetslaghe, alsdat hem niemant en zou vervoorden te ghane te Christmesse zonder licht met hem te hebben »**.

Dat het, buiten de moeilijkheden van acrobatische aard om, niet veilig was uit andere oogpunten, blijkt uit het gebod van eind 1571 : **«...dat men op alle hoeken van de grootste straten lanternen met berrende kaerssen daerinne zou hangen en meer dergelijke zaken, want men dagelijks van stelen, moorden en rooven hoorde... »**.

Nu waren er natuurlijk gevallen die uit noodtoestanden sproten, zoals overstromingen, ziekten, branden.

Brak er, bijvoorbeeld, brand uit in om het even welke uithoek van de stad, dan was eenieder te been en was elke schaliedekker,

stro-dekker, schilder en zo, verplicht de brand te helpen blussen.

Vermits het systeem bestond uit het overreiken van emmers en kuipjes, moest het water voorhanden zijn. Klepten de klokken, dan was het de collectieve plicht een kuip vol water aan elke deur gereed te houden en daarenboven een **brandende lantaren** uit te steken aan elke gevel. Maar dat was eens een superverlichting voor een buitengewoon geval. Dat licht aan alle huizen gold in de 16^e eeuw ook bij geval van opmarcherende vijanden, zoals tijdens de nachten die volgden op de 31^e Juli 1576, toen de Spanjaarden van Aalst op Gent toe kwamen.

Soortgelijke « voorgeboden » werden ook in de 17^e eeuw gepubliceerd ten overstaan van brand en alarm van welke soort ook. Maar ook dan bleef Gent gans verstoken van een regelmatig georganiseerde verlichting; met uitzondering natuurlijk van de « vieringen » of vuurwerken die in deze eeuwen bijzonder talrijk waren ten lande, want de Spanjaarden hielden van « vurige » spektakels zoals : branden van pektonnen op staken, verlichten van de draak, toortsprocessies. En de Gentenaars lieten zich niet onbetuigd.

De gewoonte echter, voor eigen verlichting op straat te zorgen, bleef in zwang. Men droeg een lantaren mee aan een stok. Die stok stak men meestal vóór zich uit. Ieder volwassene droeg dit dan ook geregeld bij zich, zoals we nu een paraplu of een wandelstok meesjouwen. Op kermisavonden vierden gewoonlijk de kinderen mee. En vermits er heel wat knapen insgelijks per **stoklantaarn** op tocht gingen en ze precies nooit brave Hendriken waren, stak de gemeente-overheid vlug een stokje voor de stoklantaarn en verbood aan welk kind ook met zulk een brandend tuig door de straten te ravotten bij nacht noch bij dag, dat tegen eventueel brandgevaar, 't zij in de stapelplaatsen, 't zij in de gewone huizencomplexen. Dat geschiedde in 1744.

Maar in 1762 kwam een drastischer ingrijpen.

Op 25 November van dat jaar ordonneerde Keizerin Maria Theresia dat, evenals te Brussel en te Antwerpen, de straten te Gent moesten verlicht worden. Het valt echter alweer niet ten laste der stadsfinancies, wat blijkt uit het volgende : om de « geringe en mediocre personen » te ontlasten, moesten volgende burgers en instellingen het doen : hoteliers, abdijen, kerken, kapellen, kloosters, confrerieën en dies meer. Verder bepaalde de ordonnantie dat er **goede, zuivere olie en wicken van 12 draden « presse-catoen »** moest worden gebruikt. Gedu-

durende nachten van vorst hoefde men lijn- of kempzaadolie te branden.

Precies was men wel bij die ordonnantie. De achttiende eeuw was voor Vlaanderen een heropleving op gebied van kunstinteresse en kunstinterpretatie.

Het schouwburgbezoek was, onder de Oostenrijkers, een onderdeel van het leven der bourgeoisie, doch ook het mindere volk ging geregeld naar de « komedie ». Het was dan ook mode bij de begoede burgerij, zich tussen schouwburg en huis te laten vergezellen door « *clairé's* ». Dat waren lakeien die een toorts droegen en die achteraan, buiten de karos zaten of bezijden de heer aanliepen. Aan de herenhuizen waren dompers : holle spitsvormige metalen tuigen aangebracht, waarin de fakkels gedooft werden. Nu nog : Savaanstraat en Hoogpoort, (Stedel. Conservatorium o. a.). Ook was het een hoffelijkheidsbeginsel dat de gemeentelijke overheid alle prinsen, diplomaten of afgevaardigden liet « **inhalen en convoyeren met brandende fakkels** », zoals het toen heette. Dat gebeurde hier o.a. met «*syne hoogheyt den Prince van Wolfenbittel; syne excellentie den Grave van Coblinz* » en, tijdens de Brabantse Omwenteling, einde XVIIIe eeuw, met « *Mijnheer Hendrik vander Noot* », één der chefs der revolutionnaire beweging tegen Jozef II. Omstreeks het jaar 1770 was de stadsverlichting op rekening van de gemeenteoverheid, dan toch eindelijk een feit geworden. In dat jaar lezen we voor de eerste maal :

« **Sedert den jaere 1762 is de stad Gend 's avonds ende 's nachts verlicht met Lanternen, die branden tot den drij uren 's morgens en wiens getal tegenwoordig beloopt tot 7987** ».

Het is echter klaar als water dat er hier met cijfers gegoocheld wordt ! Alles laat veronderstellen dat die 7987 ontzettend overdreven zijn, ten eerste : omdat het bijna niet in te denken is dat men plots zó ijverig geworden is inzake stadsverlichting en ten tweede : omdat cijfers van een decennium later terugvallen tot met moeite 1/10 van dat opgegeven aantal.

Alle stadsrekeningen in dat verband wijzen echter op het feit dat het hier gaat over kaplampen, die het licht naar de grond weerkaatsen; dus : *réverbères*.

Ziehier een tekst uit een document daterend '71-'72 :

« **Betaelt aen Pietre Bettens over leveryng van twaelf lanternen met reverbairs ten dienste van de stadt, ende dienende tot de**

respectieve plaetsen en bruggen vermelt by syne specificatie ende ordonnantie van 31 Octobre 1771 ».

Er moeten ook grote lantaarnen hebben bestaan, want in kwijtschriften van 26 Sept. 1777 merken we op : « Een nieuwe cappe gemaect op één lanterren met zeven lampen... ».

Het is vanzelfsprekend dat er een nieuw ambt was ontstaan, n. l. dat der lantarenaanstekers. Ze werden door de gemeente aangesteld en betaald, want op datum van 11 April 1772 vinden we :

« Ontfaen van mijnheer procurator van Baudeloo, ses pond, tot het ontsteken en observeren van ses lantairons, van den jaere seventhien hondert twee en seventig... »

Een identiek stuk in 1776 en 1778.

Naar het blijkt uit zeer geloofwaardige geschriften waren er, op 17 Oogst 1796, na een telling door de Franse overheden gedaan, in het geheel ongeveer 700 lantaarnen op Gents grondgebied; daar, waar men er zes en twintig jaar vroeger 7987 scheen te tellen. En noteren we dat men in 1796 zowel de privé- als de openbare lichten telde.

Doch met de Franse overheersing kwam de militaire, opgedrongen tucht.

Al waren de straten reeds enigszins van licht voorzien, geen mens mocht bij duisternis z'n huis verlaten of hij moest zelf licht bij zich hebben.

De Franse patrouilles waakten en menig Stropke bracht, als straf, een nacht door in het « corps de garde » tot 11 uur 's morgens. (Het corps de garde was op de Kouter gelegen; tegenwoordig de Handelsbeurs).

In 1796 geraakte de gemeentekas in een erbarmelijke toestand. De geweldige oorlogslasten aan de « Directoire-regering » stapelden zich angstwekkend op. Alles wat geen militair doel had, schrapte men van de begroting.

In September van dat jaar stelde de gemeenteoverheid de openbare verlichting in adjudicatie. Een jaar later was het nog erger gesteld met de gemeentefondsen en op 18 October '97 proclameerde de gemeenteraad :

« A cause de l'état délabré des finances, qui ne permet plus de faire face à une dépense aussi considérable, renonce à pourvoir lui-même à l'éclairage public de la ville, ainsi qu'il le fait depuis une année ».

Gent zat zonder verlichting !

De gemeente-organisatie kwam weer in zwang. Dat duurde vijf volle jaren. Volledig black-out!

In 1802 nam de stedelijke administratie, in volle zomerperiode, de licht-initiatieven terug in handen. In datzelfde jaar deed men opnieuw telling der lantarens en kwam men tot 400, op palen en, middenin de straten, aan touwen gespannen. Dat document spreekt ook over het uitzicht der lantaarnen, waar men zegt dat ze alle als volgt zijn : « des réverbères à plaques argentées, des réverbères à l'huile ».

Verder : « ... il y en a avec des mèches de 7 lignes ». Ook het werk van de lantarenaansteker staat er in vermeld : « 1 allumeur pour 25 réverbères ».

Als men bedenkt dat die man het karweitje « per » tondeldoos moest doen, bovenaan een ladder en in weer en wind, dan is het te vrezen dat hij er heel zeker niet veel plezier aan beleefde.

Welke moeite ondervinden wij nu niet om een eenvoudige sigaret met onze geperfectioneerde aanstekers of allumettes aan brand te krijgen ?

Tussen 1806 en 1810 werd, door gemeentelijke besluiten, gedurig opnieuw aangedrongen opdat de handelaars en de hotelhouders het hunne zouden hebben bijgedragen tot de stedelijke verlichting.

10 Mei 1806 : « Un arrêté du maire ordonne à tous les cabaretiers, aubergistes, cafetiers et hôteliers de placer, au-dessus de leur établissement une lanterne à réverbères, de la forme et dimension de celles qui éclairent la ville ».

1810 : identiek bevel.

Het gemeentelijk budget, voorzien met betrekking tot de verlichting uit die jaren, beliep ongeveer 44.000 frank.

We spraken reeds vroeger over de opzoekingen en de bekomen resultaten door bouwmeester Roelandt, op gebied der oliegas-fabricage.

In 1826 werden, na een gemeentebesluit van '25, de eerste straatlantarens werkend met oliegas beproefd. Drie gaslampen brandden toen op de Kouter. De rest bleef tijdelijk met olie. Doch 't nieuw middel boekte succes en op 8 April 1827 besloot de gemeenteraad dat, vanaf September van 't zelfde jaar, de straten van de ganse stad en alle openbare inrichtingen met gas zouden verlicht worden ! En als nadere toelichting voegde men er

aan toe : « het model der lanteernen en het uitwerksel van dat licht kan men zien in de Volderstraete bij het kafeehuys, alwaer reeds eenen geplaetst is ».

Van die « ganse stad » en « alle openbare inrichtingen » kwam natuurlijk niet voor de helft in regel. Men moest op 6 September gereed zijn. Op die dag brandden er slechts 66 gaslantaarnen.

De Kouter echter was bevoorrecht geworden. Gans het plein was rondom van gaslicht voorzien. De oude lantaarnen werden vervangen door het nieuw model dat, volgens de Gazette van Gent, « zeer sierlijk van maeksel was ».

Op feestelijke dagen echter bleef het gaslicht uit op de Kouter; want, vanaf het begin der 19^e eeuw (Frans tijdperk), had men de gewoonte het ganse plein en vooral de « dansgrond » te verlichten door honderden gekleurde vetpotjes of glaasjes waarin oliepitjes brandden. We hoorden uit zeer goede bron dat die verlichting verre de huidige electricische overtrof op gebied van innigheid en feeërie. Honderden veelkleurige lichtjes hangend in een waas van opwalmende oliedampen; nachtelijk groen met wemelende schaduwen en 't feestelijk spel van dans, zang en muziek...

In de jaren 1891-'92 begon de gascompagnie de lantaarnen te voorzien van de **Auer-gloeikousjes**. Een poosje later echter constateerde men geregeld het verdwijnen der « manchons » en men begon dan ook een oogje in 't zeil te houden. Het duurde niet lang of ieder wist dat dit één der naarstige « vrijetijd werken » was van onze befaamde hoogeschoolstudenten. Hinderde hun 't licht of waren er « wetenschappelijke experimenten » mede gemoeid? Wie zal 't uitmaken? De politie ging er met de grove borstel door, doch de heren studenten nog meer, zodat men besloot de zaak minder onder controle te laten.

't Systeem hielp! 't Plezier was er af en de gloeikousjes bleven in hun glazen kastje. Heel kort daarop deed de electriciteit reeds dienst als straatverlichting en 't bijzonderste van 't geval is, dat het gemeentebestuur niet eens op een lichtcentrale wachtte.

In de zitting van de gemeenteraad van 13 November 1899 werd het project goedgekeurd tot het gebruik der installatie van de **Nederlandse Schouwburg** om de Vlaanderenstraat, Limburgstraat, Catalognestraat en Koornmarkt van licht te voorzien. Deze verlichtingswijze kwam zeer snel klaar, want reeds in Januari 1900 was het project werkelijkheid geworden.

Sindsdien is met de stad, de stratenverlichting van jaar tot jaar aangegroeid; zodat er, op het huidige ogenblik plaatsen zijn, waar we van lichtovervloed spreken kunnen.

Sommige stadskwartieren bleven lang het kind van de rekening op gebied van ondoelmatige verlichting en daarom waren ze heinde en verre berucht om hun onveiligheid. Zo had men het « Tinnepotstraatje », het « Patershol », de kanten langs het « Rabot » en « 't Prinsenhof », het Sint-Pietersplein met het aangelegen soldaten- en bordelenkwartier, de Dampoort en het Dok, de Muide, waar het zeker roekeloos was zich 's nachts te wagen op dat deel dat men de « Galgenberg » noemde. Verder natuurlijk : het havenkwartier. Het zonderlinge echter van 't geval was dat het tientallen van jaren duurde vooraleer er, zelfs in onze twintigste eeuw, verbetering kwam. En dat, niettegenstaande de ontelbare aanrandingen en afranselingen die, in deze buurten, schering en inslag waren.

Op dit ogenblik komt alles echter stilaan tot reguliere toestand.

Ten titel van inlichting en als bewijs dat men zich hier wel inspant om onze straatverlichting steeds verder beter te maken, geven we hier een paar cijfers :

In 1939 brandden er te Gent :

4541 gaslantaarnen en 2872 elektrische,

terwijl in 1947, op 6 Juli 1947,

1745 gaslantaarnen en 2980 elektrische brandden.

Misschien merkt ge op dat, op dit ogenblik, het aantal gaslantaarnen verre in de minderheid staat ten opzichte van 1939, doch vergeten we niet dat, om zo te zeggen, alle gaslichten volledig of grotendeels waren stukgemaakt in oorlogstijd en de vernieuwing van dat materiaal geen lachedingetje is. Daar tegenover zien we echter ook dat de elektrische lichtgeving voortaan wel toonaangevend blijven zal !

Gent kan fier zijn op haar verlichtingssysteem en we zijn zeker dat de tijd niet meer zo veraf is dat elke straat of steeg, hoe klein ook, licht en veel licht hebben zal !

6 Juli 1947.

Lode HOSTE

Tien vertelsels uit Kluisen en Sleidinge

uit den volksmond opgetekend door

Georges DE KEERSMAEKER.

I. — EEN KAT OF 'NEN HAZE ?

't Was slechte tijd, een bot slechte tijd, en de boeren konden zoveel knechten krijgen als ze maar wilden.

Daar zaten ze met hun tweeën in den kant te schoven.

« Neem, zei de boer tot zijn knecht, een schelle spek voor bij uwen boterham ! »

« Is da' spek, antwoordde de knecht, 't is een rape ! »

« Ge moet zeggen, dat het spek is », zei de boer dweers.

« ' Is een raap », zei de knecht.

« Wat, vloekte de boer, als ge nie' zegt, dat 't spek is, dan stuur ik u op staanden voet weg ».

« 't Is spek », gaf de knecht gelaten toe, en zei niets meer.

Maar de tijden veranderden. Na de magere jaren waren de vette jaren gekomen. Er was werk in overvloed, en de knechten konden zich verhuuren waar ze wilden.

Weer zaten ze met hun tweeën te schoven. De schuurdeur stond wagenwijd open. Ze waren den helen dag al aan 't dorsen geweest.

« Kijk, zei de knecht opeens tot den boer, en wees naar een balk van het gebinte binnen in de schuur, kijk, daar zit daar 'nen haze ! »

« Is da 'nen haze, antwoordde de boer, en trok zijn schouders op, 't is een kat ! »

« 't Is 'nen haas », wederveroer de knecht koppig.

« Als ik u zeg, dat het een kat is », zei de boer.

« 't Is 'nen haas, zei de knecht, en als ge op een, twee, drie nie' zegt, dat het 'nen haas is, dan laat ik mijn werk staan, en dan ben ik er van deur ! »

Met angst keek de boer naar den opper tarwe, die nog buiten stond, en nog geheel moest gedorsen worden, en nederig, haast onhoorbaar, zuchtte hij :

« Als ge 't zegt, ja 't, 't is 'nen haze ! »

« Baas, zei toen de knecht, en hij ging met zijn benen wijd-

open voor zijn boer staan, baas, weet ge 't nog, toen ge zeid't, dat de rapen spek waren ?

Als de rapen zijn spek,
houën de boeren mee de knechten de gek;
maar als de katten zijn hazen,
zijn de knechten de bazen !

Maar kom, geef mij mijn geld maar, baas, ik trek er toch van deure ! »

(Sleidinge).

II. — BLOË HENDRIK.

Hij kon er niet aan doen. Van al zijn acht en dertig jaar had hij nooit, bij zijn weten, naar een vrouwmens omgezien.

Maar op zekeren dag vielen zijn ogen op haar, toen zij daar langs de straat voorbijkwam, waar hij bezig was met de haag te scheren, en... hij zag heur geren !

Niemand wist er iets van. Zelfs het meiske niet. Hij alleen, niemand anders mocht iets van zijn liefde weten.

Maar op den duur kon hij 't niet meer uithouden : de liefde werd hem te machtig; hij nam zijnen moed in zijn twee handen en schreef haar 'nen brief.

Veel stond er niet in, in dien brief : Of hij heur, als 't u blijft, nie' nekeer onder vier ogen kost spreken, Zondag na de hoogmis ! Meer niet.

En ja, 's Zondags na de hoogmis stond zij daar. En de hemel was met hen. Alles verliep precies alsof 't alzo had moeten zijn, alsof zij hun tweeën, zonder het te willen, tegelijkertijd den hoek van het Kerkstraatje omdraaiden.

Getweeën, met een kort spacieken tussen haar en hem, liepen ze den weg op naar huis.

— Zie Hendrie, zei hij tot zijn eigen, om zich moed in te spreken, nu of nooit, hé !

Dan weer :

— Weer u, jongen, de eerste stap is de kwaaieste !

Maar 't bleef er bij. Hoe hij zich ook praamde of deed, geen woord geraakte over zijn lippen.

« Hewel ! » begon toen 't meiske eindelijk, een beetje ongemakkelijk geworden van dat langdurig zwijgen.

Hij verstoutte zich :

« De boter is duur geweest van de week ! »

« Ja 't, antwoordde ze onverschillig, de boter is duur geweest ». En 't gesprek was uit.

Daar waren ze maar twintig, tien, vijf stappen meer verwijderd van 's meiskens hof; ze ging de klink vastgrijpen, het hek openduwen :

« Rozeken, zeg, wanneer mag ik nog nekeer met u meegaan ? »

Het was er uit, eer hij 't wist, en 't klonk angstig en gejaagd, als een wanhoopskreet.

Maar zij, zonder nog om te zien :

« Als de boter afslaat, Hendrie ! »

(Sleidinge).

III. — OOK GEHAD.

Bruun en Tisten waren altijd vrienden geweest. Ze kenden malkander van op 't schijtschoolken, hadden samen hun eerste Communie gehad, samen gelot, en al was later elk zijnen gang gegaan, toch hadden zij malkander nooit geheel uit 't oog verloren.

Ze waren nu oud geworden, en Bruun, die latertijd getrouwd was en zich krom en slom had moeten werken om een bende kinders groot te brengen, was er op en melaats bij.

Tisten, de ouwe jonkman, komt zijn zieken vriend bezoeken.

« Wat is 't eigenlijk, dat g' hebt, Bruun ? » vraagt hij kompassieus en laat zich op den rand van het bed neer.

« 't Hert, jongen, anders niets als 't hert... Da' kan al mee nekeer zo beginnen jagen, om te bersten, en dan weer gaat het zo flauw, da ge gelijk zoudt peizen, nu gaat het stilvallen ».

« Da' s niets, dat heb ik ook gehad », zei Tisten.

De week nadien zit Tisten daar weer.

« Hewel, hoe gaat 't er mee ? »

« Langs om slechter. De benen schieten vol water. Een pijn soms om de muren op te loopen. Ze moeten er maar met den vinger naar wijzen, om moord en brand te schreeuwen van de pijn !... En dan... er komen al blauwe plekken in den linkervoet... Als ik 't u zeg, Bruun is kapot, jongen ! »

« Da' betert. Dat heb ik ook gehad », zei Tisten.

Er gaat weerom een week voorbij.

« Hewel, Bruun ? »

« De paster is hier gister geweest... Hij heeft mij de laatste rechten gebracht... 't Is gedaan mee Bruun... »

« Dat heb ik ook gehad », troostte Tisten, altijd met dezelfde zekerheid.

's Anderdaags komt hij toch eens kijken. Het huis is leeg. Alleen 't wijf is daar, en zit bij den legen haard in haar slabbe te krijsen.

« Bruun is dood, snikt ze, als ze den man gewaar wordt, hij heeft daar percies den laatsten adem uitgeblazen ».

Toen bleef de oude jonkgezel een ogenblik roerloos als buiten zichzelf in 't deuregat staan, en haperend, met brokken :

« Dat heb ik nog nie' gehad », zei Tisten.

(Sleidinge).

IV. — ACHTENTWINTIG.

't Was Pasen, en Loewiesken ging te biechten.

Te biecht gaan, als 't een jaar geleden is, is een heel karwei, maar komt dan achter een boskwezel !

En Loewiesken kwàm achter een boskwezel ! Ze zat gelaten op heur twee kniën voor de traliekens te wachten tot het schuifken ook voor haar zou opengaan. Maar wanneer ? Al twee, drie keren had ze heur zonden bij heur eigen opgezegd, twee keren van van voren en dan nog nekeer van van achter te beginnen; al twee, drie keren had ze gekumd, als om te zeggen : « Meneer de Paster, hoorde mij nie' ? 'k Zit hier ook nog, zulle ! » Maar 't was al boter aan de galg; 't scheen dat die boskwezel van geen weggaan wilde weten.

Met al dat wachten was Loewiesken heur devotie gaan vliegen. Ze keek nekeer naar omhoog, dan op zij, dan weer voor haar naar het tralievensterken. Daar schoot haar een vreemd gedacht te binnen : Hoeveel hollekens zouden daar wel in zijn ? En zonder verder na te denken, was het meisken met haar vinger aan 't tellen : een, twee, drie...

En ja, zover was ze weldra in haar nieuwe bezigheid verslonden, dat ze niet eens had gehoord, dat het vensterken aan de overzijde was toegegaan, en de kommeer eindelijk haar matten had opgerold.

Daar vliegt het schuifken open :

« Achtentwintig » schreeuwt het meisken van 't danig verschieten.

Maar reeds buigt de priester achter de tralies aandachtig het hoofd :

« Wat achtentwintig ? »
« Hollekes, meneer de Paster ! »

(Sleidinge).

V. — PIER COLPAERTS PAASBIECHTE.

Pier Colpaert ging te biechten, 't was Pasen. Dat was me een karwei voor onzen Pier, want van de familie van dezen, die in de kerk met een telloorcken achter hun hoofd staan, was Pier nooit geweest. Daarvoor pakte hij te geren van alle plezieren zijn part mee.

Maar er waren er toch nog slechtere, en als Pasen kwam hield hij toch ieder jaar zorgvuldig den groten kuis.

Daar ging hij nu te biechten, en nadat hij alles met getallen en omstandigheden aan zijn wettigen priester had verklaard, zag Pier zich tot vijf tientjes van zijn paternoster verwezen.

« Wa-blijf ! 'Nen helen paternoster ! » zei Pier, toen Meneer de Paster plechtig zijn sententie had uitgesproken, « Gij nie, zulle ! » Dat laatste zei hij er natuurlijk niet bij, maar peisde het niettemin.

En Pier op zoek naar 'nen anderen biechtstoel, waar ze hem wat genadelijker zouden zijn. Maar wa' peisde ? Als Pier zijn rootje opnieuw had afgetrokken, lei die tweede biechtvader hem noch min nog meer twee paternosters penitentie op.

Sakkertwee, peisde Pier, die is nog krasser dan de eerste !

Dan maar naar 'nen derden. Zo gezeid, zo gedaan. Maar of ge 't gelooft of nie', die derde paster gaf hem drij paternosters of vijftien tientjes te lezen.

Toen had Pier zichzelf wel kunnen slaan, dat hij zo'n dwaasheid had kunnen uitsteken. En hij terug naar zijnen eersten biechtstoel. Hij keek eerst voorzichtig, of de priester nog altijd in zijn kotje bezig was, en dan almeteens het gordijntje boven de deur op zij schuivend, riep hij den onverwachts gestoorden en verpletsten priester in 't gezicht :

« Zeg eens kerele, doe-de nog voor vijfve ? »

(Sleidinge).

VI. — HET LIEVROUWKAPELLEKEN IN D'HOLLEBEKE.

Hoeveel keren zouden wij dat aan ons vader niet gevraagd hebben, als wij in d'Hollebeké te wieden lagen : « Vader, waarom hangt da' kapelleken daar op den hoek van de kerkwegel ? » Honderd keren is gene keer !

Dan schoof ons vader zijn muts op zij, rechtte zich wat, en ging aan 't vertellen.

« Wel, dat is van in den tijd, da' ze daar nog wafels bakten. »

— « Wafels bakten ? »

« Ja, iederen morgen heel vroeg zagen de mensen, die naar hun werk moesten, daar onder dien tronk een vreemde vent zitten, bezig mee wafelen te bakken.

Ook een oud manneken van Volpenswege, dat elken morgen naar Slei'ene, naar de vroegmis ging, vond hem daar telkens zitten, en wanneer het dan dicht bij den tronk genaderd was, vroeg hem die vreemde : « Moette gene wafel hèn ? »

Ge kunt peizen, hoe da' manneken benauwd was en liep, zoveel als het lopen kon, zonder nog eens te durven omkijken.

'k Wil toch weten wat daar achter zit, zei 't ventje.

Op zekeren morgen, dat het als naar gewoonte langs den kerkwegel voorbijtrok, zat de vreemde met zijn wafels daar weer onder dien tronk.

« Hé ! Moette gene wafel h'n, dan ? »

Maar dezen keer liep het manneken niet weg.

« Is er zout in ? » riep het onverschrokken terug.

Nu moet gij weten, dat zout gewijd is. Zo zal ik wel gauw ondervinden, meende het, waar die wafelbakker vandaan komt.

En waarlijk, de woorden waren nog niet geheel uit zijnen mond, of de vent en zijn wafels waren verdwenen. En nooit van z'n leven hebben ze hem daar niet meer weer gezien. —

Toen hebben de mensen da' kapelleken daar gehangen. Sedertdien heeft het nooit meer gespoekt in d'Hollebeke ».

(Sleidinge).

VII. — AL NAAR DE VAL.

« Is me da' koud ! » zei Gust De Baets, de baanloper, terwijl hij zijn « pattikel » achter de deur schoof en in een hoek van den haard ging zitten.

« Ha, Gust, zij-de gij het ! »

Vol kompassie keek Sofie, de oude « bazin », die, met haren drupneus vooruit, aan tafel in den pap stond te roeren, naar den armen leurder op, die zijn bloedig-rode vorsthanden haast in de vlammen stak, zo'n kou had hij !

« Zou-de geen teelken pap willen ? »

Zij meende het.

Gust kumde ne keer. Zijn ogen gingen benauwelijk naar den helderen druppel, die onder Sofie haar neus boven den dampenden schotel dreigend te biggelen hing.

« Da's al naar den val », zei Gust.

De boerin keek verwonderd op.

« Hoe naar den val ? Weet-te dan nie', of ge een tele pap zoudt willen of nie' ? »

« Neen ik, zei Gust, ik weet het nie'; maar straks zal ik het weten; valt hij der in, dan nie'; maar valt hij der nevens, dan ja, geef mij dan maar een telloorcken ! »

(Kluizen).

VIII. — TE SCHOON.

Het was in 't volle van den Zomer, als de zon de korenvelden neerdrukt, en de aren reuzelen van ongeduld om gepikt te worden.

De boerenknechts waren hun pikken al aan 't slaan, en Lambrecht, de oude boer, had als naar gewoonte de hesp uit de schouw te voorschijn gehaald, want, waar gewerkt wordt, moet er geëten worden.

Maar ja, Lambrecht was maar een pees van een vent, en hij was er met de jaren niet op verbeterd. Toen de hesp daar voor hem op tafel lag, een glorieuze achterhesp van bij de 40 pond, kon de ouwe nijper het niet over zijn hart krijgen er zijn mes in te zetten. Nadat hij er zo een tijdje voor had gestaan in pure bewondering en ze nu eens van rechts, dan weer van links, had bekeken, zuchtte hij: « Nee, z'is te schoon om aan te beginnen! » Hij haakte ze terug in de schouw, en 't oogstvolk kon met een schelle vet vlees naar 't veld.

Maar Pier, de knecht, die met zijn buik dik bevriend was, was niet slinks gevallen. Toen hij aan het stuk was gekomen, dat hij zou moeten afdoen, lei hij kalm zijn pikke en zijnen haak in den kant, speelde zijn frak uit, wierp ze er boven op, en met zijn armen wijdopen ging hij voor de plek koren staan. « Hoe schoon,

riep hij uit, hoe schoon ! » En ja, dat was ze inderdaad; precies een tafel, zo dicht en, zo gelijk was ze gewassen.

Maar toen begon hij met grote stappen rond de vlek te gaan. Aan iederen hoek van het stuk hield hij nekeer halt om te zuchten : Hoe schoon, hoe schoon ! en dan stapte hij weerom verder.

Dat duurde zo al een uur of twee, en onze Pier was nog altijd bezig zijn korenveld aan 't afstappen en bewonderen, als de boer aan een uithoek van de plek verscheen om te zien of het werk opschoot. Hij stond niet weinig te kijken, toen hij het koren nog al overeind zag. Pier had nog geen slag gewerkt.

« Maar Pier jongen, riep hij op het laatst, toen de knecht daar op zijn zeven gemakken naast het veld kwam aangestapt, wat steekt t' uit ? G'en hebt nog geen stro verleid ! »

« 't Is waar baas, antwoordde Pier met een gezicht van de andere wereld, maar 't is mijn schuld nie'. Toen ik naar hier kwam, was ik vast van zin er mijn pikke in te slaan. Maar als ik die plek daar zo schoon gewassen voor mij zag liggen, toen kon ik het nie' over mijn hert krijgen. Boer, z' is te schoon om aan te beginnen ! »

(Kluizen).

IX. — MANTEN DA' MANNEKEN.

Manten Synaève, het braafste, het zedigste manneken van geheel « 't Zandeken », was ziek gevallen.

« We zullen er den dokter moeten bijhalen », peisde Treze, zijn vrouw, luidop.

Er was reden toe; op een weerdij van een week of twee, was hij weggesmolten gelijk sneeuw voor de zon. Hij die vroeger bloosde lijk een panappelken, en altijd 'nen monkel over zijn gezicht had, lag daar nu lijk 'nen uitgemergelden Lievenheer, en zijn ogen gingen niet meer open.

De dokter kwam.

« Manten, zei de man, nadat hij met het uurwerk in de hand zijn pols had gevoeld, kunde afgaan ? »

« Neen ik, meneer den dokter ».

« Goed, zei de dokter, we zullen u een flesken geven ».

's Anderdaags is de dokter daar weer.

« Hewel, Manten, afgeweest ? »

« Neen ik, meneer den dokter ».

« Dan zullen we iets straffer moeten voorschrijven », zei de man van de wetenschap gewichtig.

Den volgenden dag :

« Manten, nog altijd nie' afgeweest ? »

« Nee, meneer den dokter, nog altijd nie' ».

« We zullen de uiterste middelen moeten aanwenden, zei toen de dokter, en zijn ogen gingen benauwelijk naar het manneken, dat daar tenden af en zonder leven op 't bedde lag.

's Namiddags is de dokter daar al weer.

« Manten, nu hebde toch wel afgeweest zeker ? »

« Neen ik, meneer den dokter, kermde Manten met de wanhoop in de keel, nog altijd nie' van mijn bedde geweest ».

Toen schoot er ineens een licht door den dokter zijn hoofd.

« Ja maar Manten, ik wil zeggen, hebde al gescheten ? »

Met al de kracht waartoe hij nog in staat was, trok toen de arme Manten zijn ogen open en schreeuwde :

« Gescheten, meneer den dokter, gescheten ? Emers vol, dat 't tot tegen de zolder speitte ! »

(Kluizen).

X. — DIE KAT.

Op de « Pachtgoe'n », ge weet wel, op « 't Zandeken », had een boerin een kind gekocht.

En elken avond, als Meel, de achtergaarster, zich bij den haard neerliet, om het kind te bunselen, kwam er een vreemde kat, een zwarte mee witte plekken, nevens haren stoel zitten. Dat was goed.

Den eersten avond had zij daar nog zo geen erg in.

Maar den tweeden avond zat die kat daar weer. Zij sloeg er naar. Maar of zij er naar sloeg of niet, het beest bleef zitten.

Daar steekt iets onder, dacht Meel. Wacht maar, als ze morgen nog durft terugkeren !

's Anderdaags, op hetzelfde uur, was de kat daar weer.

Derde keer, goeie keer, peisde Meel bij haar eigen.

Voorzichtig schoof zij de tang naar het vuur, trunselde wat, deed alsof zij het kind wilde gaan bunselen en trok het net zolang, tot de tang goed heet gestookt was. Dan, in enen wip, greep zij de tang uit het vuur en stekte de neus van de kat tussen de gloeiende stangen.

« Ah ! Ah ! schaterde zij, terwijl het beest huilend naar bui-

ten stoof, 'k zal ekik morgen wel zien, wie er hier aan mijn kind kwaad wil !

En zo was 't.

Wie er 's anderdaags niet als naar gewoonte achter heur melk kwam, was Treze, het wijveken dat gans alleen in een keetje aan den overkant van den weg woonde.

Maar Meel had het gauw in de gaten, Die Trees was altijd zo'n geheimig spook geweest, dat ge niet mocht betrouwen.

« 'k Zal gauw gaan weten, hoe de steel aan de vork zit », zei Meel.

En zij ging aan het hek van het hof staan.

En toen zij, na een tijdje, de oude vrouw uit heur deur zag komen, schreeuwde zij met énen keer, zo veel als ze maar schreeukon :

« Dé ! Treze, moette geen melk hebben vandaag dan ? »

En wat raadt gij ?

Die van 't danig verschieten den emmer, die zij in de hand hield, liet vallen, en ijlings met heur armen over heur hoofd weer naar binnen vluchtte, was Trees, en heure neus was geheel verbrand !

(Kluizen).

Een Gentsche Sage.

DE SCHAT VAN D' ENGELSCHEN NONNEN.

In de Sint-Pietersnieuwstraat te Gent stond van 1624 tot 1794 het klooster van d'Engelsche Nonnen. Dit was een stichting van Engelsche Benedictinessen, die bleef voortbestaan tot aan de Fransche Revolutie. Naderhand werd er een koffiebranderij opgericht, vervolgens de fabrieken Feyerick en nu ten slotte het « Technicum » der Universiteit. Langs de kloostergebouwen liep — ongeveer rechtover de Kleine Caleye, nu Jozef Plateaustraat, — naar de Schelde toe, de Engelsche Nonnenstraat. Een sage die in 't volk loopt verhaalt, dat er nog altijd op de gronden van 't klooster een schat verborgen moet zitten, een kistje met goud. Telkens er graafwerken aan de fabriek uitgevoerd werden, kwam dit terug te berde, en werd er naar uitgekeken. Er werd niets ontdekt. (Mij op 30 Sept. '47 door de Heer Iv. F. verteld).

J. V.

Folklore uit de Vlaamse Ardennen.

DE SAGE VAN DE KLUISBERG.

Samen met de Rode Berg (143 m.), de Kemmelberg (156 m.) en de Pottelberg (157 m.), vormt de Kluisberg (141 m.) één der hoogste toppen van de heuvelenreeks, die zich op een west-oostelijke lijn in het Zuiden der provinciën West- en Oost-Vlaanderen uitstrekt. Deze « bergen », die aan de omgeving, « De Vlaamsche Ardennen » genoemd, een schilderachtig en van de omringende gebieden scherp afstekend uitzicht geven, zijn in werkelijkheid hardkoppen of getuigenheuvels, die, dank zij hun uit — ijzerzandsteen — bestaande kruinbedekking, aan de erosie weerstand hebben geboden.

De Kluis is in de onmiddellijke buurt van Ronse gelegen en strekt zich uit over het grondgebied van vier gemeenten, nl. : Orroir, Ruien, Amengijs (Amougies) en Rozenaken (Russeignies), alle behorend tot het arrondissement Oudenaarde. Trots beheerst hij de valleien van Schelde en Rhosnes, die de beide Vlaanderen van Henegouwen scheiden.

's Zomers trekt dit enig mooi hoekje een zeer groot aantal toeristen, kampeerders en wandelaars aan. Wat velen echter niet weten, is het feit, dat aan de Kluis een oude sage verbonden is. Dit verhaal, dat we leerden kennen door opzoekingen in het stadsarchief te Ronse en hier even wensen aan te halen, in de volksverbeelding gegroeid, tracht zowel de Vlaamse naam « Kluis » als de Franse « l'Enclus » van deze hoogte te verklaren.

De sage verplaatst ons in de periode van graaf Diederik van de Elzas. Deze, langs een zijtak met de dynastie der Vlaamse graven verwant, was in 1128, na een lange en bittere strijd met zijn voorganger Willem Clito, creatuur van de imperialistische Franse vorst, Lodewijk VI, in het graafschap Vlaanderen, vooral door de steun der steden, aan het bewind gekomen. Ook bij een groep edelen, die het haast totaal onafhankelijk karakter van het Vlaamse leen tegen elke verdere inmenging van de Franse leenheer wilden behoeden, vond Diederik van in het begin hulp. Onder hen moeten we vooral vermelden Iwein van Aalst en Daniël van Dendermonde, die eveneens in het verhaal een eersterangsrol spelen.

Alhoewel in de onmiddellijke buurt van de Kluis sporen van

zeer oude nederzettingen zijn teruggevonden, schijnt alles er op te wijzen, dat in het begin van de XIIe eeuw de streek eerder schaars bevolkt was en de bevolking zich concentreerde in open plaatsen, midden dichte wouden, die zich zeer ver uitstrekten en waarvan ten andere nu nog resten bewaard zijn (Vloesbergbos, bv.).

Ziehier dan de sage :

« Verrast door het vroege invallen der duisternis, waren Iwein en Daniël, slechts begeleid door een klein gewapend gevolg in deze bossen verdwaald geraakt. Aan de voet van een hoge heuvel gekomen, zagen ze plots op de top een lichtje pinken. De twee ridders lieten hun handvolletje soldaten achter en beklommen het glibberige bergpad. Boven gekomen, vonden ze een armzalige hut, een kluis; vandaar : Kluisberg. Door het enige venster viel een flauw licht. Na lang kloppen, werd de oude vermolmde deur knarsend geopend en op de drempel stond een oude heremiet, in een vuile bruin-groene pij gehuld en zwaar leunend op zijn stok. De beide edellieden vroegen om onderdak voor de nacht, wat hen, gelet op hun waardigheid, die onmiddellijk door hun klederdracht werd aangetoond, niet kon geweigerd worden. Nadat ze waren gaan zitten rond de enige en scheef gezakte tafel, bracht de kluizenaar hen brood en beloofde de volgende dag het rechte pad aan te wijzen. Toen de verdoolde reizigers echter vroegen om wijn, beweerde de oude er geen te hebben. Na lang plagen en zagen en vooral nadat Iwein beloofd had met klinkend goud te zullen betalen, spoedde de zonderlinge gastheer zich naar een hoek der kamer, vertrok enkele takkebossen, die daar lagen, opende een verborgen valluik en daalde af in een duistere kelder. Dit alles gebeurde met een vlugheid en gezwindheid, die hoegenaamd niet pasten bij de door de zonderlinge voorgewende ouderdom en de ridders ten zeerste verstomden. Toen ze later, alle drie, rond hun bekers wijn geschaard waren, rukte plots een hevige windvlaag de deur open. Weer vergat de kluizenaar zijn gespeelde rol, veerde recht, liep naar de deur en sloot ze krachtig. Dit voorval gaf nochtans aan Iwein de tijd om in de wijn van de heremiet, die hoe langer hoe meer argwaan verwekte, een paar druppeltjes van een verdoovingslikeurtje, dat hij uit het Oosten had meegebracht, te laten vallen. Weldra dommelde de heuvelbewoner in en begon luidop te dromen. In de onsamenhangende woorden, die hij stamelde, was

er voortdurend sprake van goud en zilver. Plots werd hij wakker wist van niets en de avond verliep verder kalmpjes.

Na elkaar goede nacht gewenst te hebben, trok de heremiet naar zijn kelder, de ridders legden zich op de grond, hielden echter hun wapens bij de hand. Omstreeks middernacht werden ze gewekt door geklop op de deur. Nadat ze hadden opengedaan trad één hunner achtergelaten soldeniers binnen en deed het volgende verhaal. Aangetrokken door een vaag lichtschijsel, dat uit een kloof opsteeg en dat hij had kunnen waarnemen van op de plaats, aan de voet van de heuvel, die ze hadden uitgekozen om te overnachten, was hij op verkenning uitgegaan. Tot zijn grote verbazing, had hij, zonder zelf opgemerkt te zijn, in de grot een eigenaardig gedoe kunnen afspieden. Daar waren enkele mannen druk bezig met goud en zilver tot staven te smelten om deze tenslotte op zware aanbeelden (enclumes — Enclus) tot muntstukken om te vormen. Iwein legde zijn dienstknecht het stilzwijgen op, zond hem terug en 's anderendaags vertrok de hele troep naar Aalst, langs de door de ouderling aangeduide weg.

Graaf Diederik, op de hoogte gebracht van deze feiten, ontstak in woede om deze ernstige inbreuk op zijn grafelijke voorrechten. Hij liet de hele bende inrekenen. Aan het hoofd der valsmunters stond de zoogezegde heremiet, die in werkelijkheid een jonge, forse bandiet bleek te zijn en die langs zijn kelder in verbinding stond met de grot, waar zijn spitsbroeders werkten.

Zo werd de legende van de Kluisberg, in 1911, opgetekend door de Heer Paul Raepsaet, senator en burgemeester van Oudenaarde.

JAN VAN ES.

Lic. in Gesch.

IN MEMORIAM.

Mevr. C. Debaive.

Op 9 Augustus 1947 overleed, na eene kortstondige ziekte, te Gent Mevr. C. Debaive, geboren Valentina De Keyser. Zij was de echtgenoot van ons medelid Dr. C. Debaive, bibliothecaris aan de Universiteitsbibliotheek te Gent en zuster van onzen eerevoorzitter, Prof. Dr. P. De Keyser. Geboren te Gent op 2 April 1895, was zij gedurende verschillende jaren leerares aan het Meisjesatheneum te Gent. Door haar edel en minzaam karakter wist zij de genegenheid van al wie haar benaderde te verwerven. Aan haar echtgenoot en naastbestaanden bieden wij onze oprechte deelneming aan. Zij ruste in vrede.

V.

TONEELSCHRIJVER AUGUST HENDRIKX, IN 1891,
MET BARET EN LAVALLIERE.